

ЗМІСТ І ФОРМА КОНТРОВЕРСІЙНОГО ТВОРУ: АНАЛІЗ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ РОЗСЛІДУВАНЬ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГАЗЕТ «ЕКСПРЕС» І «УКРАЇНСЬКА ПРАВДА»)

Актуальність дослідження визначається тим, що у журналістському розслідуванні відбивається панорама сучасного життя суспільства: події, процеси, явища, проблеми, вчинки і характери. Останнім часом протиріччя загострюються настільки, що невирішення проблем веде до конфлікту. І тут журналіст найчастіше веде розслідування. Та й взагалі, розслідування конфліктів – соціальних, трудових, моральних, міжособистісних, внутрішньо особистісних – надає журналістиці дуже потрібний прагматичний характер.

Мета дослідження – проаналізувати зміст і форму розслідувальних текстів у газетах «Експрес» та «Українська правда» впродовж 2014–2016 рр.

Методологічну основу вивчення теми становлять праці українських журналістикознавців О. Глушка [5], В. Суценка [12], журналіста О. Шалайського [8], французьких теоретиків і практиків журналістики І. Аньеса [1] і Ж. Мурікана [11].

Активний розвиток «розслідувальної журналістики» у нашій країні становить насамперед захисну реакцію суспільства на негативні явища у всіх сферах життя держави. Необхідність висвітлити, винести на розсуд громадськості всі приховані протиправні дії посадових осіб, випадки негідної діяльності керівників органів державної влади різних рівнів, негативні сторони становлення в країні ринкової економіки, зухвалу протиправну поведінку окремих членів суспільства тощо стало основою мотивації діяльності журналістів-розслідувачів у задоволенні інформаційних потреб суспільства у цій сфері.

З розвитком жанру журналістського розслідування чітко окреслилося коло тем, до яких прикута увага як окремих «журналістів-слідчих», так і ЗМІ загалом. Такими темами є передусім злочинність у всіх її проявах, корупційні діяння можновладців, незаконна приватизація державного і суспільного майна, так звані «темні сторінки» нашого сьогодення [12, с. 26]. Усіх їх об'єднує наявність «кричущих» фактів, аналітичний погляд на те, що відбувається, відкритість авторської позиції, прагнення повідомити правду.

Практично завжди, збираючи інформацію, журналіст стикається з її неповнотою. В абсолютній більшості випадків розслідування прямо чи опосередковано стосується грошей, а якщо точніше – корупції.

ЗМІ, формуючи суспільну думку, можуть ефективно боротися з багатьма проблемами, зокрема з відсутністю відповідальності депутатів, корупцією у їхніх лавах, тіньовою економікою і т. д. Адже журналістське розслідування, проведене невеликою групою репортерів, може виявитись ефективнішим, ніж робота низки підрозділів правоохоронних органів. Тому найбільше розслідувань, що присутні у періодичних виданнях «Експрес» та «Українська правда», стосуються саме політичної та економічної тематики.

У будь-якому разі пошук предмета розслідування завжди повинен бути доцільним, тобто зумовлений метою виступу, яка, відповідно, мусить відтворювати необхідність задоволення актуальної суспільної потреби. А це допускає неодмінне втручання журналіста для з'ясування, як і чому виникло явище, які його наслідки.

Специфіка жанру журналістського розслідування полягає у розкритті й аналізі глибинних процесів реальної дійсності. Враховуючи те, що складні явища не мають простих пояснень, помітних неозброєним оком, завдання журналістів – допомогти читачеві розібратися в них, знайти нову, ще невідому інформацію, яка змушує побачити ситуацію під іншим кутом зору [5, с. 10]. Таким чином, робити розслідування – це передусім обирати проблему, яка буде досліджуватися. Далі йде вибір кута подачі, найнесподіваніших і найперспективніших елементів.

Реалізація творчого задуму вимагає ретельно продуманої композиції журналістського твору, його структури. Елементами композиції можуть бути і незаперечний факт, підкріплений офіційним документом, і авторський коментар до події, що дала поштовх до розслідування, ліричний відступ журналіста, інтерв'ю з учасниками конфліктуючих сторін.

Журналісту насамперед потрібно продумати початок. Він задає тональність усій розповіді. Щоб безпомилково відчувати її, журналіст повинен чітко визначитися, яку стрижневу думку він хоче провести у своєму творі. Його концепція підкаже перші слова. Вдалиий початок народжується, як правило, з поєднання двох складових: багатства зібраного матеріалу й індивідуальності автора. Вже першим реченням необхідно привернути увагу читача [5, с. 118]. О. Шалайський називає два найбільш дієві прийоми: динаміку і парадокс («довга дорога «швидкої допомоги»») [8]. У третьому реченні тексту необхідно викласти його суть, зробивши це чітко, влучно і якісно [3] (наприклад, підозра, що нові кадри на державних підприємствах далі грабують країну, знаходять підтвердження [2] близько 3 млрд. грн. на рік – ось загальна сума втрат зерновиків на «премії» усім інспекціям і державним органам [7]).

Динамічний репортажний початок дозволяє відразу ввести читача в атмосферу тієї надзвичайної ситуації, перипетії якої і взявся розслідувати автор. Іноді можна подати у першому абзаці публікації

кульмінаційний епізод розслідування. Це створить відповідний настрій, дасть читачеві відчутний емоційний заряд уже з перших рядків тексту. Але таким прийомом потрібно користуватися обережно. Медійник повинен мати у своєму запасі достатньо цікавого, інтригуючого матеріалу, щоб до фінальних рядків не понизити заданої напруги й утримати читача в магнітному полі журналістського твору.

Доволі поширеним прийомом є винесення на початок публікації фінального епізоду події [1, с. 364]. Але це здебільшого трапляється в тих випадках, коли автор уже йде шляхом адміністративного чи кримінального розслідування фактів. Потрібно знайти точний, влучний заголовок, адже це ключ до матеріалу, його знаковий код, що приваблює читача. Журналіст повинен пам'ятати, що основна, стисло оформлена думка, внесена в заголовок, може одночасно містити в собі емоційний заряд, який передається людям [5, с. 119]. Водночас прагнення вразити чи приголомшити читача оригінальним, сенсаційним заголовком, не надто турбуючись про його відповідність змістові публікації, здатне послабити інтерес до неї вже після перших абзаців.

Заголовки можуть бути: оповідні («Гроші глави Адміністрації Президента», «Тіньовий імпорт авто. Шість способів не платити митні платежі»); запитальні («Чому МДФ бокує будівництво авіахоу?»), «Мільярди на придушення Майдану?); іронічні («Як «покрощувався» кум Януковича»); саркастичні («Кримінал вдає із себе героїв революції») й ін. Іноді в заголовках використовують художні образи та засоби, афоризми, фразеологізми, несподівані репліки людей тощо. («Адміністрація морпортів України: вбити своїх, щоб чужі боялися»). Звичайно, в кожного журналіста, залежно від його ерудиції, гостроти і жвавості мислення, спостережливості, вміння слухати людей, творчої винахідливості, можуть бути свої, оригінальні шляхи пошуку заголовків. Головне, щоб назва журналістського твору та його зміст гармонійно узгоджувалися між собою.

Опис розслідування варто викладати в хронологічному порядку: розкривати кожен крок та висновок, до якого вдалося дійти. Тоді читач має змогу сприймати описану історію як детектив та відчути свою безпосередню причетність до подій [8].

Цитування має не менш важливе значення. По-перше, воно робить оповідь жвавішою. Цитати запам'ятовуються тоді, коли вони дають пояснення у зрозумілій формі або засвідчують відповідальність цитованої особи. Такі елементи використовуються часто, оскільки журналістське розслідування – це великий та складний текст, який буває доволі важким для сприймання пересічним реципієнтом. Точність і щільність інформації. Жодних безпідставних заяв, а лише факти, їх накопичення; вони повинні бути максимально точними і зрозумілими.

Потрібно бути «педагогом», тобто все пояснювати просто: використовувати формули й образи, щоб передати технічний термін, поняття; не вживати ефекти стилю та вишукану лексику, яка відволікає увагу читача; усе підтверджувати прикладами; знайти конкретні та візуальні підходи для цифр тощо [1, с. 352].

Варіювання темпу письма: чергувати абзаци пояснень з абзацами описів, вставляти гострі цитати, історії, елементи обстановки або портрети.

Ів Аньєс зазначає, що існують способи, які найчастіше використовують в написанні журналістського розслідування (стиль висвітлення). Один матеріал: більш-менш довгий, зі вставками або без них, висвітлює питання з певного кута зору, дає на нього відповідь. «Серія»: використовується в переважно в щоденних газетах; цей метод публікації послідовних матеріалів (два чи більше) вимагає одного головного кута зору і кількох додаткових кутів зору для книжного тексту «серії» [1, с. 350].

Взірцем серійного журналістського розслідування слугує матеріал А. Гануса «Таємниці глави Адміністрації Президента – 1» в газеті «Експрес» [4]. Дось: одна публікація, що складається з кількох матеріалів (під додатковими кутами зору); потребує довгого викладу змісту, в якому дається відповідь на головне запитання («Кримінал вдає з себе героїв революції» [3]). Розповідь: необхідна для «відновлення», але може використовуватися і в інших випадках, зокрема, для «одкровенень» («QB Finance: черговий обман?» [13]). Дослідження-репортаж: зіставлення малих репортажів з місця події дає потрібну картину. Добре підходить для «соціологічних» досліджень («Кругообіг газу в природі. Порошенко «віджимає» Ахметова?» [10]). Більшою мірою тоді, коли журналіст аналізує через «занурення». Дослідження-портрет: докладне розслідування щодо громадського діяча («Секретний бізнес Юрія Луценка» [10]).

Таким чином, у написанні журналістського розслідування не існує раз і назавжди вироблених шаблонів. Єдине правило, якого має дотримуватися журналіст завше, – не виходити за межі правди, об'єктивності, точності й неупередженості у висвітленні й інтерпретації явища, що розслідується.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аньєс Ів. Підручник із журналістики: пишемо для газет / Ів Аньєс. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2013. – 544 с.
2. Вархоляк Т. Кличко не хоче жити по-новому / Т. Вархоляк, Б. Куфрик // Експрес. – 2014. – № 99. – С. 1.
3. Вишинський А. Кримінал вдає з себе героїв революції / А. Вишинський // Українська правда. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2014/03/20/429427/>
4. Ганус А. Таємниці глави Адміністрації Президента –1 / А. Ганус // Експрес. – 2014. – № 124. – С. 1.
5. Глушко О. Журналістське розслідування: історія, теорія, практика: навч. посібник / О. Глушко. – К.: Арістей, 2006. – 144 с.
6. Денков Д. Довга дорога «швидкої допомоги» / Д. Денков // Українська правда. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2014/04/14/440274/>

7. Денков Д. Як «відмити» гроші селян / Д. Денков // Українська правда. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2014/03/19/428679/>
8. Журналістське розслідування крок за кроком від Олексія Шалайського // Українська правда. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journalism.ucu.edu.ua/program-highlights/3317/>
9. Коваленко І. Секретний бізнес Юрія Луценка / І. Коваленко // Експрес. – 2015. – № 6. – С. 1.
10. Нестеров Д. Кругообіг газу в природі. Порошенко «віджимає» Ахметова? // Українська правда. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2015/06/24/548120/>
11. Мурікан Ж. Журналістське розслідування / Ж. Мурікан. – К.: ІМІ, 2003. – 74 с.
12. Сущенко В. Журналістське розслідування правопорушень: загальна характеристика та поняття з точки зору правознавства / В. Сущенко // Наукові записки НаУКМА. – 2011. – Т. 116: Юридичні науки. – С. 26–29.
13. Терещенко А. QV Finance: черговий обман / А. Терещенко // Українська правда. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2014/10/2/495147/>

Качалуба Н.

Науковий керівник – проф. Вільчинська Т.П.

ЛІНГВОКОГНІТИВНА ПРИРОДА КОНЦЕПТУ «ВІЙНА» НА МАТЕРІАЛІ РЕГІОНАЛЬНОГО ВИДАННЯ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ – ГАЗЕТИ «СВОБОДА»

Концепти є частиною сучасної культури, обов'язковими складниками міжкультурної комунікації. За словами науковців, це важливі елементи картини світу, відображення духовної культури людей, глибини й своєрідності розуміння ними навколишнього світу.

Метою статті є дослідження лінгвокогнітивної природи концепту «війна» в мовній картині світу українців. Матеріалом послужили публікації на тему війни в регіональному виданні Тернопільської області – газеті «Свобода» за 2014 рік. Завдання полягає в тому, щоб виявити відповідний концепт у газетному тексті, визначити засоби його вербалізації та з'ясувати семантику.

Актуальність теми зумовлена насамперед посиленою увагою до концепту «війна» в сучасній періодиці. Тема війни викликає посилений інтерес не тільки з боку політиків і журналістів, а й з боку мовознавців, що передбачає нові аспекти дослідження.

Предметом аналізу стали лінгвосемантичні особливості в газетному тексті. Незважаючи на активний розвиток різних засобів масової інформації, преса, як і раніше, залишається найяскравішим відображенням суспільної думки.

Вивчення особливостей мовної об'єктивізації культурного простору через концепти є одним із пріоритетних досліджень. Зацікавлення подібною проблематикою засвідчують праці таких дослідників, як Н. Арутюнова, Л. Венедиктова, В. Волкова, О. Головань, В. Іващенко, Т. Космеда, С. Нікітіна, В. Маслова, Ш. Рамазанова, В. Хоруженко, М. Скаб, А. Юсупова.

Концепт – це культурно-ментально-мовна одиниця, «... жмут уявлень, понять, знань, асоціацій, хвилювань, які супроводжують слово» [2, с. 38].

Концепти «війна» і «мир» – належать до важливих бінарних опозитивів будь-якого мовного соціуму і окремої мовної особистості. Вони постійно супроводжують один одного, адже мир є наслідком війни, а війна – передумова миру. Протиставлення війни і миру має свою оцінну категоризацію, а саме поляризацію негативного й позитивного в рамках єдиної когнітивної моделі. Оцінна категоризація ситуацій війни й миру здійснюється переважно з орієнтацією на оцінний стереотип: війна – це завжди погано, мир – добре.

Л. Венедиктова стверджує, що концепт «війна – це етнічно, культурно зумовлене, складне, структурно-смісловне, вербалізоване утворення, яке ґрунтується на понятійній основі і включає в свою архітектоніку образ і оцінку. Понятійний складник формується фактуальною інформацією про війну як реальне явище, що слугує основою для утворення концепту. Образний складник культурного концепту «війна» пов'язаний зі способом пізнання дійсності і в нього входять усі ті наївні уявлення, що існують у свідомості різномовних індивідів у зв'язку із цим концептом» [1, с. 18]. Він є одним з ключових міжкультурних концептів. Зазвичай під поняттям війна розуміють збройну боротьбу між державами і народами, між класами всередині держави.

Лінгвістична природа будь-якого культурного концепту передбачає закріпленість за ним певних вербальних засобів, сукупність яких становить план його вираження – номінативне поле, побудоване навколо домінанти (ядра), представленої іменем концепту. В основі номінативного поля аналізованого концепту перебуває основний його мовний репрезентат лексема війна: Україна переживає важку війну 1 [3, №67, с. 3]. Часто вказаний вербалізатор поєднується з такими епітетами, як цинічна, садистська (Цинічна і садистська війна, яку ведуть терористи за повної підтримки режиму Путіна проти України, вимагає рішучих дій органів влади, армії та силових структур щодо зміцнення обороноздатності української держави та повернення миру в українське суспільство [3, №48, с. 1]); гібридна (Гібридна війна ведеться невеликими диверсійними групами [3, №48, с. 3]; відкрита (Напередодні

¹ У дужках зазначаємо номер джерела, номер газети і сторінку.